

<https://doi.org/10.36719/2663-4619/106/15-20>

Kifayət Hüseynova

Naxçıvan Dövlət Universiteti
nurv7487@gmail.com

Aidə Novruzova

Naxçıvan Dövlət Universiteti
aidenovruzova@mail.ru

Milli mədəniyyətimizin və ədəbiyyatımızın müqəddəs ocağı – Şuşa

Xülasə

İşlədiyim mövzu Şuşanın azad olunmasında Müzəffər Ali Baş Komandanımızın gərgin əməyi və ordumuzun qəhrəmanlığından bəhs edir. Qarabağın baş tacı Şuşa artıq azaddır. Şuşamızı addım-addım gəzərək bizə fəxarət bəxş edən cənab prezidentimizlə qürur duyur və onun söylərini yüksək qiymətləndiririk. Vətəni sevən bütün azərbaycanlılar üçün Şuşa əziz torpaq, bir qala, bir musiqi məbədidir.

Mövzuda həmçinin Şuşa xanəndələri, müğənniləri və tarzənlərindən yazılmış, onların xatirələrindən qeydlər verilmişdir. Gözün aydın, Şuşam! Qayalarında, daşlarında izləri olan, Cıdır düzündə səsi qalan “Qarabağ bülülləri”, musiqiçilərimiz, Üzeyir Hacıbəyov və digər sənətkarlarımız, ruhunuz şad olsun!

Açar sözlər: musiqi məbədi, xanəndə, cənnət, bəstəkar, Şuşa, sənət, muğamat, mədəniyyət, milli ədəbiyyat, ictimai mövqe

Kifayat Huseynova

Nakhchivan State University
nurv7487@gmail.com

Aida Novruzova

Nakhchivan State University
aidenovruzova@mail.ru

Shusha – the Cradle of Music Joining Freedom

Abstract

The topic I am addressing discusses the tireless efforts of our Victorious Supreme Commander and the heroism of our army in liberating Shusha. The jewel of Karabakh, Shusha, is now free. We take pride in our President, who walks through Shusha step by step, and we highly appreciate his efforts. For all Azerbaijanis who love their homeland, Shusha is a cherished land, a fortress, and a sanctuary of music.

The topic also includes writings about Shusha's traditional singers, musicians, and instrumentalists, with notes on their memories. Congratulations, Shusha! May the "Bulbuls of Karabakh," whose voices resonate in the Cıdır Plain, and our musicians, including Uzeyir Hajibeyov and other artists, rest in peace!

Keywords: music temple, singer, paradise, composer, Shusha, art, mughamat, culture, national literature, public position

Giriş

Azərbaycan müasir tarixinin ən parlaq, qürurlu dönəmini yaşayır. Ölkəmiz son 200 il ərzində tarixinin ən möhtəşəm səhifəsini yazmaqla milli qürurumuzun, yaddaşımızın, ruhumuzun yenidən dirçəlməsi dövrünə qədəm qoyub.

Azərbaycan müdrik dövlət xadimi, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı, Prezident İlham Əliyevin məqsədyönlü siyasəti və iradəsi, rəşadətli ordumuzun şücaəti sayəsində öz tarixi

torpaqlarını işğaldan azad edib. 2020-ci il noyabrın 8-də Müzəffər Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyev Şəhidlər xiyabanından xalqa müraciəti zamanı Şuşa şəhərinin işğalçılardan azad edilməsi xəbərini verdi. Qarabağın tacı olan Şuşanın azad edilməsi isə tarixi qələbəmizin zirvəsi, 30 illik həsrətin sona çatması demək idi.

Tədqiqat

Hər bir azərbaycanlı üçün milli fəxarət və qürur mənbəyi olan azad Şuşanın keçmişini gənc nəsllə çatdırmaq təhsil müəssisələrimiz və hər bir təhsil işçisi qarşısında duran vacib vəzifələrdən biridir. Bu baxımdan, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Şuşanın xalqımız üçün tarixi əhəmiyyətini, yüksək mədəni-mənəvi dəyərini nəzərə alaraq, yanvarın 5-də "Azərbaycan Respublikasında 2022-ci ilin "Şuşa İli" elan edilməsi haqqında" Sərəncam imzalayıb. Bu sərəncam Şuşanın tarixinin dərinəndən araşdırılması, milli-mənəvi yaddaşımızın şahidi olan yurd yerlərində yaradılmış əvəzolunmaz abidələrimizi dərinəndən öyrənmək və milli-mənəvi dəyərlərə sahib çıxmaq baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Sərəncamda qeyd olunur: "Qarabağın tacı olan Şuşa xalqımız üçün müqəddəs və əziz məkandır. Şuşa sevgisi hər bir azərbaycanlının mənəvi varlığının ayrılmaz parçasıdır. Təməli 1752-ci ildə Qarabağ xanı Pənahəli xan tərəfindən qoyulan və bu il 270 illiyi qeyd olunacaq Şuşa şəhəri zəngin inkişaf yolu keçmiş, Azərbaycanın və bütün Cənubi Qafqazın mədəni və ictimai-siyasi həyatında müstəsna rol oynamışdır. Bənzərsiz tarixi görkəmini və formalaşdırdığı özünəməxsus mühiti həmişə qoruyub saxlayan bu şəhər yetirdiyi böyük şəxsiyyətləri ilə ədəbi, mədəni, elmi və ictimai fikir salnaməmizə əlamətdar səhifələr yazmışdır" (Tahirov, 2021, s. 601).

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev hər zaman bəyan edib ki, Azərbaycanın mövqeyində hər hansı bir dəyişiklik yoxdur, ola da bilməz, çünki biz, həm tarixi ədalətə, eyni zamanda beynəlxalq hüquqa əsaslanırıq. "Azərbaycanın ərazi bütövlüyü istənilən digər ölkənin ərazi bütövlüyü kimi eyni dəyərə malikdir" fikrini bütün dünyaya bəyan edən Prezident İlham Əliyev dəfələrlə bildirib ki, heç vaxt Azərbaycan torpağında ikinci erməni dövlətinin yaranmasına imkan verilməyəcək, işğal olunmuş bütün torpaqlar işğalçılardan azad olunmalı, Azərbaycan vətəndaşları öz doğma yurdlarına qayıtmalıdır (Eyvazov, 1958, s. 41).

Azərbaycanın milli və dövlətçilik maraqlarını daim üstün tutan Ali Baş Komandan İlham Əliyev 2020-ci il noyabrın 8-də Şuşa şəhərinin azad olunması münasibətilə xalqa müraciətində deyib: "İyirmi səkkiz il yarım işğal altında olan Şuşa azad edildi! Şuşa indi azaddır! Biz Şuşaya qayıtmışıq! Biz bu tarixi qələbəni döyüş meydanında qazandıq. 2020-ci il noyabrın 8-i Azərbaycan tarixində əbədi qalacaqdır. Bu tarix əbədi yaşayacaq. Bu, bizim şanlı qələbəmizin, zəfərimizin günüdür!"

Şuşa şəhərinin əsası XVIII əsrin ortalarında qoyulmuşdur. Tarixi mənbələrə görə, Qarabağ xanı Pənahəli xan aramsız hücumdan qorunmaq üçün 1750-ci illərdə Bayat və Şahbulaq adlı qalalar tikdirsə də, bu qalalardan heç biri xanlığı fasiləsiz müharibələrdən qoruya bilmir (Ağayev, 1982, s. 67).

Qarabağ tarixini araşdıran Azərbaycan tarixçisi Adil Məmmədov qeyd edir ki, dəniz səviyyəsindən 1300-1600 m hündürlükdə yerləşən və üç tərəfdən sıldırım qayalarla əhatə olunan dağ yaylaları bütün tələblərə tam cavab verdiyindən, Pənahəli xan şəhəri elə burada salır. Şəhər əvvəlcə xanın adı ilə adlandırılarsa da, sonralar "Şuşa" adlandırılmışdır.

1921-ci ildə Şuşa yeni yaradılmış Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin mərkəzi kimi müəyyənləşdirilib. 1923-cü ildə isə dəyişdirilərək mərkəz Xankəndinə köçürülmüşdür. Azərbaycanın qədim və tarixi şəhəri olan Şuşa 1992-ci il mayın 8-də Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur. Demək olar ki, Şuşa 1905-1920 və 1992-ci illərdə üç dəfə işğal olunmuş və yandırılmışdır. İşğaldan sonra şəhərin əhalisi məcburi köçkün kimi Azərbaycanın müxtəlif bölgələrinə yerləşdirilir. Şuşanın işğalı nəticəsində minlərlə Azərbaycan vətəndaşı xüsusi amansızlıqla qətlə yetirilmiş, tarixi izlər silinmiş, abidələr dağıdılmışdır. Şəhər 8 noyabr 2022-ci ildə Azərbaycan silahlı qüvvələri tərəfindən işğaldan azad edilmişdir.

Artıq Azərbaycanın 28 illik həsrətinə son qoyuldu, qədim şəhərimiz işğaldan azad edildi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin "Artıq Şuşa azaddır! Biz Şuşaya qayıtdıq! Biz bu tarixi qələbəni döyüş meydanında qazandıq! Gözümüz aydın,

şuşalılar! Gözümüz aydın, Azərbaycan!” – cümlələri ən möhtəşəm müjdə oldu (Axundov, 1988, s. 232).

Şuşaya bayrağımızın sancıldığı 2020-ci ilin 8 noyabr günü Azərbaycan tarixinə əbədi həkk olundu.

Bəşər tarixində insanlar üçün vətənin böyüklüyü, onun bölünməzliyi, xalqın əyilməzliyi kimi əsrarəngiz və qürur doğuran anlayışların sirri tapılmışdır.

Biz bu müharibənin 43-cü günü məhz bu sözlərin sirrini və seyrini yaşadıq.

Bizim ordumuz yenilməz bir Azərbaycan Ordusudur! Otuz il ərzində milyardlarla dollar xərclənib, istehkamlar qurulub, mühəndislik qurğuları inşa edilib. Amma hamısını vurub dağıtmışlar mənəvi ruh, güc hesabına, birlik hesabına! Ali Baş Komandan xalqa müraciətində bildirirdi (Həsənoğlu, 2002, s. 383).

Mənəvin ruh və gücün təməlində isə Azərbaycan xalqının öz siyasi lideri ətrafında açılmaz bir yumruq kimi birləşməsi amili dayanır.

Prezident İlham Əliyev “dəmir yumruq” deyəndə məhz bu reallığı hamının, o cümlədən xalqımızın haqq işinə qərəzli münasibət bəsləyənlərin diqqətinə çatdırırdı.

Azərbaycan dövləti hər b meydanı ilə yanaşı, diplomatik və ideoloji cəbhədə də mübarizə aparır və uğurlar qazanır. Ölkə prezidenti mütəmadi olaraq Ermənistanın Azərbaycana qarşı apardığı işğalçılıq siyasəti haqqında dünya ictimaiyyətini məlumatlandırırdı. Müharibənin gedişində müxtəlif nüfuzlu əcnəbi televiziya kanallarına verdiyi müsahibələrdə Ali Baş Komandan beynəlxalq aləmdə Azərbaycan haqqında formalaşmış yanlış təsəvvürləri aradan qaldırırdı.

Şuşanın azad olunması müharibədə də ermənilərin öz məğlubiyyətlərini etiraf etmələrinə gətirib çıxardı.

Mənfur düşmən Şuşanı işğal altında saxlamaqla bizim mədəni irsimizə böyük zərbə vurdu, abidələrimizi dağıtdı, ziyanlar vurdu (Məhərrəmov, 2003, s. 2).

28 il əziyyət çəkən Şuşa şəhəri Azərbaycan mədəniyyətinin paytaxtı elan edildi. Şuşa şəhərinin tarixi simasının özünə qaytarılması istiqamətində işlərə start verildi.

Prezident İlham Əliyev: “Bu müharibəni şəhidlərimizin canı, qanı hesabına, hərbiçilərimizin şücaəti hesabına qazanmışıq. Artıq Şuşa azaddır!”

Gözün aydın, Şuşam mənim, gözün aydın, hələ də musiqi səsi ilə oyanan, daşlarında, qayalarında musiqi səsi gələn doğma şəhərim!

Gözün aydın, Xarıbülbul, Xan qızı bulağı, Cıdır düzü, yamaclar, dağlar, qayalar! Gözünüz aydın, şuşalılar!

“Gözün aydın!”, – deyirik xanəndələrimizə, sənətkarlarımıza.

Bizim cəsur, qəhrəman, cəsarətli prezidentimiz – Ali Baş Komandan İlham Əliyev gərgin əməyi, möhtəşəm planı ilə yalnız Qarabağı bizə qaytarmadı, həm də milli qürurumuzu, başımızın tacını bizə qaytardı. Müzəffər ordumuzun qəhrəmanlığı sayəsində Qarabağ bizə qayıtdı. Əsgərlərimizə, zabitlərimizə, generallarımıza böyük zəfər üçün borcluyuq.

Nəğməli, sazlı-sözlü Şuşa artıq azaddır!

Milli musiqimizi şöhrətləndirən Seyid Şuşinski, Əbdülbağı Zülalov, Bala oğlu, Məşədi Məmməd, Cabbar Qaryağdıoğlu, Şəmil Məlikov, Əli Cavad oğlu, Məcid Behbudov, Qurban Pirimov, Məşədi Cəmil və adını çəkmədiyimiz neçə-neçə xanəndələrimiz milli musiqimizin inkişafına böyük təkan vermişlər.

Böyük ədibimiz haqlı olaraq qeyd edir: “Qarabağ xanəndə mədənidir”.

Artıq “Segah”-ın, “Şahnaz”-ın üzü gülür, gözəl Şuşanın zəngin musiqi mühiti yenidən çiçəklənir (Məmmədov, 2017).

Musiqimizin beşiyi olan gözəl Şuşanın hər daşında, qayasında, toprağında sazın-sözün izləri var. Onlar illərdir ki, öz sahiblərini gözləyirlər.

O gün gəlib çatdı. Daşlar da sevindi, qayalar da, boynu bükük güllər də, çiçəklər də... Musiqimizin beşiyi olan Şuşamız, gözəl torpağımız artıq azaddır! Ruhunuz şad olsun, Üzeyir bəy, Bülbül, Hacıbəylilər, Bədəlbəylilər, Şuşinskilər... Xalq şairi Səməd Vurğun demişdir: “Şuşa musiqi və poeziyanın məbədidir”.

Demək olar ki, Azərbaycanın bütün məşhur xanəndələri Şuşada doğulmuşdur.

Bildiyimiz kimi, XIX əsrdə Şuşa şəhəri Azərbaycanın musiqi mərkəzi idi.

Qarabağda bir məsəl var, deyirlər: “Şuşanın uşaqları ağlayanda “Segah”, güləndə “Şahnaz” üstündə gülürlər (“Azərbaycan Respublikasında 2022-ci ilin “Şuşa İli” elan edilməsi haqqında” Sərəncam, 2022).

Onu da qeyd etməliyik ki, Xarrat Qulunun keçirdiyi musiqi məclislərində gənclər şərq musiqisinin əsaslarına yiyələnirdilər.

Sevimli sənətkarımız Bülbül musiqi məclislərində muğamlarımızın ifa edilməsini, musiqimizin geniş yayılmasını, gənclərin musiqini, muğamları öyrənməsini belə xatırladır: “Əgər məclis “Segah-Zabul” ilə başlanırdırsa, ikinci oxuyan “Manəndi-muxalifə” ilə başlayır, üçüncü “Hisar”, dördüncü isə “Zabul” oxuyardı. Bəzən məclis “Şur” üstündə başlayırdısa, ikinci oxuyan “Şur-Şahnaz” deyir. Sonra “Düğah”-a keçir, üçüncü “Bayatı türk”, dördüncü “Şikəsteyi-fars”, beşinci “Əşirah”, “Hicaz” və yaxud “Sarənc” oxuyardı. Həmin dəstgahları toy məclislərində də oxuyarmışlar”. XIX əsrin 80-ci illərində Şuşada yeni bir məclis yarandı. Bu musiqi məclisini Azərbaycan mədəniyyət tarixində müstəsna xidmətləri olan Mir Möhsün ağa Nəvvab yaratmışdır.

Nəvvab 1833-cü ildə Şuşada anadan olub. O, məşhur xanəndə Hacı Hüsünün köməyi ilə “Xanəndələr məclisi” təşkil etmişdi. Onun musiqi məclisi Xarrat Qulunun və Kor Xəlifənin məclislərindən sonra şəhərin mədəni həyatında görkəmli rol oynamışdır. Nəvvab məclisinin məqsədi yeni xanəndələr nəslini yetişdirmək, ifaçılıq sənətini kütlə arasında yaymaq və klassik Azərbaycan muğamlarını inkişaf etdirmək idi. Həmin dövrdə bu məclis musiqi məktəbi və yaxud “Xanəndələr ittifaqı” kimi rol oynamışdır. Bu məclisin üzvləri Məşədi İsi, Sadıqcan, Keştazlı Həşim, Şahnaz Abbas, Keçəçioğlu Məhəmməd, Malıbəyli Cümşüd, Cabbar Qaryağdıoğlu və başqaları idi. Nəvvabın musiqi məclisi 35 il (1883-1918) davam etmişdir (Kamal, 2023).

Şuşa məclisinin ən məşhur üzvlərindən biri də Azərbaycan tarının atası, məşhur musiqi xadimi Sadıqcan idi. Sadıqcan Şərqdə ilk tarzən idi ki, səhnədə muğamları tarda solo ilə ifa etmişdir. O dövrdə xanəndələr klassik muğamları oxuyarkən yeni təsnif və mahnılar bəstələyirdilər. Ümumiyyətlə, müğənnilər təsnif havaları yaradarkən klassik şeirə müraciət edirdilər. Xüsusilə Füzulinin, Vaqifin, Zakirin, Seyid Əzimin, Nəvvabın əruz vəznində yazılmış şeirlərindən istifadə edirdilər. Klassik xanəndələrimizdən Hacı Hüsü, Məşədi İsi, Mirzə Hüseyn, Qaryağdıoğlu Cabbar “Segah”, “Rast”, “Şur”, “Cahargah” təsniflərinin və bir çox mahnıların müəllifləri kimi məşhurdurlar. Bunların içərisində Azərbaycan vokal məktəbinin banisi Qaryağdıoğlu Cabbar nəinki klassik şairlərimizin şeirlərinə təsniflər bəstələmiş, eyni zamanda öz yazdığı şeirlərə yüzlərlə təsnif və mahnı yazmışdır. Cabbar həm şair, həm də bəstəkardır, 300-ə qədər təsnif və mahnı müəllifidir (Haqverdiyev, 1975).

Hələ XX əsrin əvvəllərində də Şuşada ailə şənlikləri, el məclisləri içərisində Azərbaycan xalqının ən gözəl adət-ənənələrindən biri olan toy məclisləri xüsusi yer tuturdu. O dövrdə xanəndələr şəhərlərdə təşkil edilən ziyafətlərdə, məclislərdə, çayxanalarda, teatr tamaşalarının fasilələrində və Şərq konsertlərində çıxış edirdilər.

Toy məclislərində xanəndələrin repertuarları daha geniş olurdu. Bu isə təsadüfi deyildi, çünki Bülbülün qeyd etdiyi kimi, başqa məclislərə nisbətən toy şənlikləri xalqın estetik tərbiyəsində əhəmiyyətli yer tutur. Xalqımızın mənəvi aləmində toyların tutduğu roldan bəhs edən akademik Məmməd Arif yazırdı: “Ailə mərasimləri içərisində toy xüsusi bir yer tutur. Toy xalq məişət əyləncələrinin ən kütləvisi və ən məşhurdur. Toy adi evlənmə mərasimi çərçivəsindən çıxaraq xüsusən kənd yerlərində, ictimai-mədəni bir əyləncəyə çevrilir. Toyun öz daxili aləmi vardır. Orada nümayiş etdirilən əyləncə və oyunların repertuarı genişdir. Kukla teatrından tutmuş Cıdır düzünə qədər müxtəlif əyləncələr toylarda nümayiş etdirilir. Buna görə ki, xalq teatrının ünsürləri müəyyən dərəcədə bu toy mərasimləri ilə bağlı olaraq bu günə qədər gəlməkdədir” (Şuşinski, 1962).

Bütün bu məclisləri, toyların hamısını xanəndələr şənləndirmişlər. Bu zamanlar Şuşa kurort məskəni olduğundan, yay ayları daha izdihamlı olardı. Bundan əlavə, hər yay Bakıdan opera və dram teatrlarının artistləri Şuşaya qastrol səfərinə və ya istirahətə gələrkən Üzeyir bəyin “Leyli və Məcnun”, “Əsli və Kərəm”, “Aşıq Qərib” operalarını, eyni zamanda Hüseyn Cavidin və Cəfər

Cabbarlının dram əsərlərini tamaşaya qoyardılar. O zaman Hüseynqulu Sarabski, Qənbər Zülalov, Əli Zülalov, Eloğlu İsmayıl, Hüseynağa Hacıbababəyov, Yavər Kələntərli, Cahan Talişinskaya kimi məşhur opera müğənniləri, Abbas Mirzə Şərifzadə, Ülvi Rəcəb, Məziyə Davudova, Fatma Qədri, Mustafa Mərdanov, Barat Şəkinskaya, Rza Əfqanlı, Möhsün Sənani, Süleyman Tağızadə kimi görkəmli dram artistləri yerli həvəskarlarla birlikdə opera və dram tamaşaları verərdilər. Həmin tamaşalarla Şuşa məclisinin üzvləri Seyid Şuşinski, Məcnun, Məşədi Cəmil, İbn Səlam, Rza bəy, Zeyid, Mürşüd Həşimli, Məşədi İbad, Vəli, Novruz Heyrani, Əbülfət Tağıyev, Hamlet, Otello, Qubernator rollarında çıxış edərdilər. Bundan əlavə, Şərq orkestrinin iştirakı ilə tez-tez Şərq konsertləri verilərdi. Bütün bu tamaşa və konsertlərdə şuşalı istedadlar, gözəl sənət və səs nümunələri göstərirdilər (Şuşinski, 1962).

1935-ci ilin axırlarında Şuşada musiqi məclisinin təşəbbüsü ilə “Sabir adına klub” açıldı. Üzeyir bəy bu klubda böyük qayğı göstərirdi. O, klubda piano və xalq çalğı alətləri göndərmişdi. O zaman bədii müsəmirə və gecələr XIX əsrin ən gözəl memarlıq abidəsi olan Hacı Bəşirin zalında keçirilərdi. Yay ayları bu klubda həyat qaynayardı. Burada tez-tez Səməd Vurğun, Süleyman Rəhimov, Məmməd Rəhim, Mikayıl Müşfiq, Rəsul Rza, Zeynal Xəlil, Əli Vəliyev və başqaları öz əsərlərindən parçalar oxuyardılar.

Şübhəsiz ki, vaxtilə Hüseyn Ərəblinski, H. Q. Sarabski, Əhməd bəy Ağdamski, Cəlil bəy Bağdadbəyov, Hacıağa Abbasov, sonralar Abbas Mirzə Şərifzadə, Ülvi Rəcəb, Mustafa Mərdanov, Sidiqi Ruhulla, Barat Şəkinskaya, Fatma Qədri, Rza Əfqanlı kimi məşhur teatr xadimlərinin Şuşaya tez-tez qastrol səfərinə gəlib, teatr tamaşaları göstərmələri burada teatr sənətinin də inkişafına imkan yaratmışdı (Azərbaycan MEA-nın Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun Arxivi № 67).

Xərrat Qulunun, Nəvvabın yaratdığı “Şuşa musiqi məclisi” yarım əsrlik bir dövr keçmişdir. Bu dövr ərzində məclis nəinki ifaçılıq sənətinin inkişafına kömək etmiş, eyni zamanda ümumi Azərbaycan musiqisinin inkişafına təkan vermişdir. Səməd Vurğun haqlı olaraq Şuşanı “poeziya və musiqimizin beşiyi” adlandırmışdı. Biz də Şuşanın “istedadlar məskəni” adlandırsaq, heç də səhv etmərik. Təsəffü deyil ki, Şuşa Azərbaycana Molla Pənah Vəqif, Qasimbəy Zakir, Xurşidbanu Natəvan, Fatma xanım Kəminə, Abdulla bəy Asi, Mirzə Rəhim Fəna, Məşədi Əyyub Bakı, Məhəmməd ağa Müctəhidzadə, İbrahim Tahir kimi şairlər, Nəcəf bəy Vəzirov, Süleyman Sani Axundov, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Yusif Vəzir Cəmənzəminli, Firidun bəy Köçərli, Əkbər Ağayev, Kamran Məmmədov kimi ədiblər, Hacı Hüsü, Məşədi İsi, Əbdülbaği Bülbülcan, Cabbar Qaryağdıoğlu, Məşədi Məmməd Fərzəliyev, Keçəçioğlu Məhəmməd, Segah İslam, Zabul Qasım, Seyid Şuşinski, Zülfü Adıgözəlov, Xan Şuşinski, Bülbül, Mütəllim Mütəllimov, Rəşid Behbudov kimi xanəndələr, Sadiqcan, Məşədi Zeynal, Qurban Pirimov, İsi Abbasov kimi tarzənlər, Üzeyir bəy Hacıbəyov, Zülfüqar bəy Hacıbəyov Əfrasiyab Bədəlbəyli, Soltan Hacıbəyov, Fikrət Əmirov, Süleyman Ələsgərov, Əşrəf Abbasov, Zakir Bağirov kimi bəstəkarlar, Niyazi kimi dirijor, Mehdi Məmmədov, Barat Şəkinskaya, Cəlil bəy Bağdadbəyov, Mürşüd Həşimli, Heydər Şəmsizadə, Eloğlu İsmayıl kimi xadimlər və onlarla istedadlı dühalar bəxş etmişdir.

Nəticə

Bundan sonra şübhə etmirik ki, ata-babalarının irsinə sadıq qalan şuşalılar yetirdikləri gənc istedadlar ilə musiqi mədəniyyətimizin tarixini zənginləşdirəcək, Şuşanın, həqiqətən, “Qafqazın konservatoriyası” olduğunu bir daha sübut edəcəklər. Artıq biz əminik ki, doğma Şuşamızda yenidən musiqi məclisləri qurulacaq; xanəndələr muğamlar oxuyacaq, aşıq havaları səslənəcək. Çünki Şuşa artıq azaddır!

Gözün aydın olsun, kədərimizə şərlik olan, şəhid ailələrinin dərini öz dərdi, kədəri hesab edən, onlara dayaq olan əziz Mehriban xanım Əliyeva!

Ruhunuz şad olsun, vətənə dayaq mərd, yenilməz oğul bəxş edən, əziz Ulu Öndərimiz!

Gözün aydın, Müzəffər Ali Baş Komandanımız! Şuşamız artıq azaddır, bizimdir!

Ədəbiyyat

1. Ağayev, Ə. (1982). *150 yaşlı Şuşa məktəbi*.
2. Axundov, N. (1988). *Qarabağ salnamələri*. Yazıçı.
3. Bülbül. (t.m.d). *Xanəndəlik və nəğmələrimiz haqqında* (əlyazması). Azərbaycan MEA-nın Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun Arxivi № 67.
4. Eyvazov, B. (1958). *Şuşa kurortu*. Azərnəşr.
5. Əliyev, İ. (2022, 5 yanvar). "Azərbaycan Respublikasında 2022-ci ilin "Şuşa İli" elan edilməsi haqqında" Sərəncam.
6. Haqverdiyev, Ə. B. (1975). *Seçilmiş əsərləri* (II cild).
7. Həsənoğlu, N. (2002). *Qarabağın səyidləri*.
8. Kamal, R. (2023). *Hər gün dirçələn Şuşa*. Maarif.
9. Məhərrəmov, Z. (2003). *Söziün yaddaşı əbədidir*.
10. Məmmədov, E. (2017). *Şuşanın ərazisi və təbii sərvətləri, tarixi və memarlıq abidələri*.
11. Şuşinski, F. (1962). *Şuşa*. Uşaq nəşr.
12. Tahirov, K. M. (2021). *Şuşa Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı: Bibliografiya*.

Daxil oldu: 30.06.2024

Baxışa göndərildi: 16.07.2024

Təsdiq edildi: 27.08.2024

Çap olundu: 20.09.2024